

ŞEYTANIN VESVESELERİ

<"xml encoding="UTF-8?">

ŞEYTANIN VESVESELERİ

Muhammed Hüseyin TABATABAİ (r.a)

Nisa Suresi-115- Kim de kendisine doğru yol belli olduktan sonra Peygambere karşı çıkar ve müminlerin yolundan başka bir yola uyarsa, onu gittiği yönde yürütür ve cehennemde yakarız.

Orası ne kötü bir varış yeridir!

Nisa Suresi- 118- Allah onu lânetlemiş, o da demişti ki: "Elbette senin kullarından belirli bir pay alacağım.

Nisa Suresi-119- Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar, şüphesiz onlara emredeceğim de Allah'ın yarattıklarını değiştirecekler." Kim Allah'ı bırakır da Şeytanı dost edinirse, elbette apaçık bir ziyana uğramıştır.

Nisa Suresi-120- (Şeytan) onlara söz verir ve onları ümitlendirir; hâlbuki Şeytanın onlara söz vermesi, aldatmacadan başka bir şey değildir.

Hiç Mü'minlerin Yolu ile Şeytanın Yolu Bir Olur mu?

"Kim de kendisine doğru yol belli olduktan sonra Peygambere karşı çıkar ve müminlerin yolundan başka bir yola uyarsa..."

Ayetin orijinalinde geçen "yuşâkik" kelimesi, "şakk" kökünden gelir ve bir şeyden ayrılan parça demektir. Buna göre, "yuşa-kik" kelimesinin mastarları olan "muşâkka" ve "şikâk" kelimeleri, kişi-nin arkadaşınıninkinden ayrı bir parçada, bir şıkta olması demektir. Bu ise karşıçılmaktan, muhalefet etmekten kinayedir. Dolayısıyla, doğru yol belli olduktan sonra Resule karşı çıkmak,

ona muhalefet etmek ve ona itaat etmemek demektir.

Buna göre, "müminlerin yolundan başka bir yola uyarsa" ifadesi, Resule karşı çıkmanın diğer bir açıklaması konumundadır. Müminlerin yolundan maksat, Peygambere itaattir. Çünkü ona itaat, Allah'a itaat demektir. Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştur: "Kim Peygambere itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur."

(Nisâ, 80)

Şu hâlde müminlerin yolu, iman üzere birleştikleri hasebiyle Allah'a ve Resulü'ne ya da (sadece) Allah Resulüne itaat üzere birleşmelerinden ibarettir. Çünkü, yollarının birliğini sadece bu durum koruyabilir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Allah'ın ayetleri size okunuyorken ve O'nun elçisi içinizdeyken, nasıl oluyor da inkâr ediyorsunuz? Kim Allah'a sımsıkı tutunursa, artık elbette o, dosdogru yola iletilmiştir. Ey iman edenler, Allah'tan nasıl korkup sakınmak gerekiyorsa, öyle korkup sakının ve ancak Müslümanlar olarak ölün. Ve topluca Allah'ın ipine sımsıkı sarı-

lın. Dagılıp ayrılmayın." (Âl-i Imrân, 101-103) Tefsirimizin üçüncü cildinde bu ayetlere ilişkin ayrıntılı açıklamalara yer verdik. Yüce Allah bir diğer ayette de şöyle buyurmuştur: "İşte bu, benim dosdogru yolumdur. Ona uyun, başka yollara uymayın ki, sizi O'nun yolundan ayırmasın.

Korunmanız için Allah size işte böyle tavsiye etti." (En'âm, 153) Allah'ın yolu takva yolu olduğuna göre, müminler de takvaya çağrıldıklarına göre, onların bir bütün olarak izledikleri yol, takva üzere yardımlaşma yoludur. Nitekim yüce Allah bir ayette şöyle buyuruyor: "İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, günah ve haddi aşma üzerinde yardımlaşmayın." (Mâide, 2) Görüldüğü gibi bu son ayet, Allah'a isyan etmeyi ve Islâmî toplumun birliğini parçalamayı yasaklıyor. İşte yukarıda sözünü ettiğimiz

müminlerin yolunun ifade ettiği anlam da budur.

Şu hâlde, "Kim de kendisine doğru yol belli olduktan sonra Peygambere karşı çıkar ve müminlerin yolundan başka bir yola uyarsa" ifadesi, anlamı itibariyle, "Ey iman edenler! Aranızda gizli konuştuğunuz zaman günahı, düşmanlığı ve Peygambere karşı gelmeyi fısıldamayın. İyilik ve takvayı konuşun." (Mücâdele, 9) ayetini çağrıştırmaktadır.

"Onu gittiği yönde yürütürüz." Yani, onu gittiği yönde yürüterek, müminlerin yolundan başkasını izleme hususundaki tavrını gerçekleştirmesine imkân veririz. Nitekim yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "Hepsine, onlara da, bunlara da (dünyayı isteyenlere de, ahireti isteyenlere de) Rabbinin rahmetinden ulaştırırız. Rabbinin nimeti (kimseye) yasak kılınmış değildir." (İsrâ, 20) "ve cehennemde yakarız. Orası ne kötü bir varış yeridir!" Bu ifadenin "vav" harfiyle önceki cümleye atfedilmiş olması gösteriyor ki bunların tümü, yani "gittiği yönde yürütülmesi, döndüğü yola yöneltilmesi" ve "cehennemde yakılması", tek bir ilâhî emirdir. Bunun bir kısmı dünyevîdir. Gittiği yönde yürütülmesi yani. Bir kısmı da uhrevîdir. Kötü bir varış yeri olan cehennemde yakılması yani.

"Çünkü Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz." Ayetin a-

..... 143

kışından anladığımız kadarıyla bu ifade, "Onu gittiği yönde yürütürüz ve cehennemde yakarız." ifadesinin gerekçesi konumundadır. Özellikle ayetlerin oluşturduğu akış bütünlüğünü göz önünde bulundurduğumuzda bu nokta son derece belirgin olarak ön plâna çıkar. Buradan hareketle anlıyoruz ki ayet, elçiye karşı çıkmayı ulu Allah'a ortak koşma olarak değerlendiriyor. Yüce Allah ise, kendisine ortak koşulmasını kesinlikle bağışlamaz.

Bu anlamı şu ayetten de algılayabiliriz: "İnkâr edenler, Allah yolundan yüz çevirenler ve kendilerine doğru yol belli olduktan sonra Peygambere karşı çıkanlar Allah'a hiçbir zarar veremezler. Allah onların yaptıklarını boşa çıkaracaktır. Ey inananlar! Allah'a itaat edin, Resule itaat edin, işlerinizi boşa çıkarmayın. İnkâr edip Allah yolundan yüz çevirenleri ve sonra da kâfir olarak ölenleri Allah asla bağışlamaz." (Muhammed, 32-34) Yukarıda sunduğumuz bu üç ayetin zahiri, bunların ikinci ayette yer alan, "Allah'a ve Resule itaat" etmeye ilişkin emrin gerekçelendirilmesi amacına yönelik olduklarını ortaya koymaktadır. Buna göre, Allah'a ve Resulü'ne itaat etmemek bağışlanmaz bir küfürdür. Bununla da şirk kastedildiği açıktır.

Konunun akışından anlıyoruz ki, "Çünkü Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz" ifadesinden hemen sonra ve ona bağlı olarak, "bundan başkasını dilediği kimse için bağışlar." ifadesinin yer alması, açıklamayı tamamlama ve bu uğursuz günahın, yani elçiye karşı çıkma suçunun büyüklüğünü vurgulama amacına yöneliktir. Tefsirimizin dördüncü cildinin sonlarında bu ayetle ilgili bazı açıklamalarda bulunduk.¹

"Onlar Allah'ın dışında etkileri olmayan edilgen tanrılardan başkasına tapmazlar." Ayetin orijinalinde geçen "inas" kelimesi, "unsa"nın çoğuludur. Araplar, "Enus-el hadîdu enesen=demir büküldü, yumuşak oldu" ve "Enus-el mekanu=yer çabuk ve çok bitki verdi." derler. Dolayısıyla kelimedede etkilenme ve edilgenlik anlamı esas-

1- [c.4, s.535, Nisâ Suresi, 48. ayetin tefsirinde.]

tır. Bu yüzden dişi canlılara "unsa" adı verilmiştir. Allah'tan başka kulluk sunulan tüm mabutlar ve putlar da "inas" diye nitelendirilmişlerdir. Bunun nedeni, onların edilgen, etkilenen

şeyler olmaları, onlara tapanların beklediği türden bir etkinlik yapma gücünden yoksun olmalarıdır.

Nitekim yüce Allah bir ayette şöyle buyuruyor: "...Sizlerin Allah-
'ı bırakıp yalvardıklarınız (taptıklarınız) bir araya toplansalar, bir sinek dahi yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan geri de alamazlar. Isteyen de aciz, kendinden istenen de! Allah'ı gereği gibi değerlendiremediler.

Dogrusu Allah kuvvetlidir, üstündür." (Hac, 73-74) Bir diğer ayette de şöyle buyurmuştur: "O'nu bırakıp hiçbir şey yaratamayan, bilâkis kendileri yaratılmış olan, kendilerine bile ne zarar ve ne de fayda verebilen; öldürmeye, hayat vermeye, ölüleri yeniden diriltip kabirden çıkarmaya güçleri yetmeyen tanrılar edindiler." (Furkan, 3)

Dolayısıyla anlaşılıyor ki, buradaki "unuset"ten maksat, yaratıcıya oranla yaratılmışın özelliği olan salt edilgenliktir. Bu yorum şu tür yorumdan daha yerindedir: "Burada kastedilenler Lat, Uzza ve üçüncü put olan Menat gibilerdir. Nitekim her kabilenin bir putu vardı ve 'Falancaların dişisi' derlerdi. Böyle demelerinin sebebi, ya putlara verilen isimlerin müennes (dişi cinsten kelimeler) olması ya da cansız varlıklar olmasıydı. Nitekim cansızlar lafız itibariyle dişil olarak işlev görür.

Bizim yorumumuzun daha isabetli olmasının gerekçesine gelince; karşı görüş, ayetteki kesin sınırlandırmayla tamamen örtüşmüyor. Ayette "Onlar, O'nu bırakıp birtakım dişileri (tanrıları) çağırıyorlar." buyruluyor. Oysa, müşriklerin Allah'ı bir yana bırakarak taptıkları arasında Isa, Brahman ve Buda gibi dişil olmayan kimseler de vardır.

"ve hiçbir hayırla ilişkisi olmayan Şeytandan başkasına tapmazlar." Ayette geçen "el-merîd" kelimesi, her türlü hayırdan ari ya da mutlak

olarak çıplak demektir. Beydavî kendi tefsirinde der ki: "el-Merîd" ve "el-mârid" hiçbir hayırla ilgisi olmayan demektir. Terki-

..... 145

bin aslı, düz ve yumuşak olma anlamına gelir. Yani, yumuşaklık ifade eder. "Sarh-un mumerred" (yumuşak, düzgün taht) "Gulamun emred" (bıyığı henüz terlemiş, tüysüz delikanlı), "Şeceret-un merdâ" (Yaprakları az ve seyrek ağaç)..." (Beydavî'den aldığımız alıntı burada son buldu.)

Anlaşıldığı kadarıyla, bu cümle önceki cümlenin açıklaması konumundadır. Çünkü "çağırma" ibadetten, tapmaktan kinaye olarak kullanılmıştır. İbadetin insanlar arasında yaygın bir davranış olarak ortaya çıkması, ihtiyacı gidermeye yönelik çağrıdan kaynaklanmıştır. Öte yandan yüce Allah, itaat etmeyi de ibadet olarak isimlendirerek şöyle buyurmuştur: "Ey Âdemogulları! Ben size, şeytana tapmayın, o sizin apaçık düşmanınızdır. Bana tapın... diye bildirmedi mi?" (Yâsin, 60-61)

Dolayısıyla, tefsirini sunduğumuz ayetin anlamı gelip şu noktaya dayanıyor: Müşriklerin Allah dışında kulluk sundukları tüm putlara yönelik ibadetleri, aslında hayırsız şeytana yönelik bir ibadet ve çağrı konumundadır. Çünkü bu tarz bir ibadet, şeytana itaattir.

"Allah onu lânetlemiş," Ayetin orijinalinde geçen "lânet" kelimesi, rahmetten uzaklaştırma demektir. Bu ifade, Şeytana ilişkin ikinci bir vasıftır, ayrıca birinci vasfın [her türlü hayırdan yoksun] da gerekçesi niteliğindedir.

"o da demişti ki: Elbette senin kullarından belirli bir pay alacağım." Burada yüce Allah'ın daha önce Şeytanın ağzından aktardığı şu ifadelere işaret ediliyor gibi: "İblis dedi ki: Senin mutlak kudretine andolsun ki, onların tümünü azdıracam. Yalnız onlardan ihlâsa

erdirilmiş kulların hariç." (Sâd, 82-83) Şeytan, "Senin kullarından" ifadesiyle, saptırmasına rağmen onların Allah'ın kulları olduklarını itiraf ediyor, bu niteliklerinin dışına çıkmadıklarını ve Allah'ın onların Rabbi olduğunu, onlar hakkında dilediği gibi hükmedeceğini dile getiriyor.

"Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım..." Ayetin orijinalinde geçen "yubettikunne" kelimesinin

146

mastarı olan "tebtîk" kelimesi, yarmak anlamına gelir. Burada anlatılmak istenen husus, Arap cahiliyesindeki şu uygulamayla örtüşmektedir:

Araplar cahiliye döneminde, etlerini haram kılmak amacıyla Bahira ve Saibe adını verdikleri hayvanların kulaklarını, bunun bir nişanesi olarak yararları.1

Ayette sayılan hususların tümü, sapmanın bazı örnekleridir. Dolayısıyla bunlarla birlikte saptırmadan da söz edilmesi, önce genel bir anlatım, ardından özel önem verildiğinin bir göstergesi olarak bunların bazılarında birer birer bahsedilmesi içindir. İblis diyor ki: "Mutlaka onları, Allah'tan başkasına kulluk sunmak ve günah işlemekle uğraştırarak saptıracağım. Konumlarının gereği, kendilerini ilgilendiren işlerden alıkoyacak şekilde onları asılsız kuruntu ve emellerle oyalayacağım. Hayvanların kulaklarını yarıp Allah'ın helâl kıldığını haram kılmalarını emredeceğim. Onlara Allah'ın yaratmasını değiştirmelerini emredeceğim." Şu hâlde şeytanın bu sözleri, iğdiş yapmak, cinsiyet değiştirmek, çeşitli organları kesmek, livata (homoseksüellik) ve sevicilik (lezbiyenlik) gibi sapıklıklarla örtüşmektedir.

Allah'ın yaratmasını değiştirmek ifadesiyle, fitratın dışına çıkma ve dosdoğru hanıf dinini terk etme durumunun kastedilmiş olması da uzak bir ihtimal değildir. Nitekim yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "Sen yüzünü, hanıf olarak dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmış ise ona evir. Allah'ın yaratışında değiştirme yoktur. Işte dosdogru din budur." (Rm, 30)

Ardından yüce Allah, şeytanı çağırmayı yani emrettiklerine uymayı, onu dost-veli edinmek olarak nitelendiriyor: "Kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost edinirse, elbette apaçık bir ziyana ugramıştır." Dikkat edilirse, burada "şeytan kime dost-veli olursa" şeklinde bir ifade kullanılmamıştır. Bununla verilmek istenen mesaj,

1- [Evcil olan bu hayvanlar, Arapların batıl inanç ve detlerine göre kesilmez ve etleri de yenmezdi. Konuyla ilgili ayrıntılı açıklama, Mâide suresinin 103. ayetinin tefsirinde gelecektir.]

..... 147

nceki ayetlerde de belirtildiği gibi, velinin yüce Allah olduğunu vurgulamaktır. Ondan başkaları, birileri tarafından dost-veli edinseler de hiçbir şey üzerinde velayetleri söz konusu değildir.

"(şeytan) onlara söz verir ve mitlendirir; hâlbuki şeytanın onlara söz vermesi, aldatmacadan başka bir şey değildir." Ayetten algıladığımız kadarıyla önceki ayette yer alan, "elbet-te apaçık bir ziyana ugramıştır." ifadesi gerekelendiriliyor. Gerçek mutluluğu ve mükemmel yaratılışı boş vaatlerle ve mevhum umutlarla değiştiren insanın hsrانından daha büyük ziyan olabilir mi? Yüce Allah bir ayette şöyle buyuruyor: "İnkâr edenlere gelince; onların işleri, ıssız çöldeki serap gibidir. Susayan kimse onu su zanneder, fakat yanına gelince hiçbir şey bulamaz. Orada Allah'ı bulur ve Allah da onun hesabını tastamam görür. O hesabı çabuk görendir."

"Vaatler" ise, şeytanın bir aracı kullanmaksızın telkin ettiği vesveseler anlamında kullanılmıştır. "Umutlar"a gelince, onlar insanın vehim yoluyla kuruntulardan zevk aldığı şeytanî vesveselerin birer ayrıntısı konumundadırlar. Bu yüzden, "hâlbuki şeytanın onlara söz vermesi, aldatmacadan başka bir şey degildir." buyrulur, va'din aldatma olduğu belirtilmiş, buna karşın "umut" için böyle bir nitelemede bulunulmamıştır. Bunun nedeni ise açıktır. Sonra yüce Allah, onların bu durumlarının akıbetini açıklıyor:

"İşte onların varacağı yer cehennemdir; ondan kaçıp kurtulacak bir yer de bulamayacaklardır." Ayette geçen "mahîs" kelimesinin mazi fiili "hâse"dir ve bir yerden dönmek, kaçınmak anlamına gelir.

Dolayısıyla "mahîs" kaçış ve dönüş yeri anlamını ifade eder.

Ardından, açıklamayı tamamlamak amacıyla karşı tabloda müminlerin durumu tasvir ediliyor: "İnanıp iyi işler yapanları da, altından ırmaklar akan cennetlere yerleştireceğiz. Orada sürekli kalacaklardır..." Ayetlerin akışı içinde ["onu gittiği yönde yürütürüz." ve "cehennemde yakarız." ifadelerindeki] üçüncü çoğul şahıstan, ["Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz." ifade-

148

siyle] gayıp sıygasına geçiş yapılıyor.

Bu uygulama, geneli itibarıyla, konunun önemine ve büyüklüğüne vurgu yapma amacına yöneliktir. Şöyle ki, böyle bir vurgunun gerekli olduğundan dolayı, önce Allah lafzı birinci çoğul şahıs zamiri yerine kullanılıyor, ardından amaç gerçekleştirilince, asıl olan önceki ifade tarzına [yani, birinci çoğul şahıs zamiri kullanmaya] geri dönülüyor. Bu da, "cennetlere yerleştireceğiz." ifadesinde gerçekleştiriliyor.

Burada bir diğerk incelik de vardır. O da şu ki: Yüce Allah burada çok yakın olduğunu, mümin kullarıyla aralarında bir perde olmadığını, onların velisinin kendisi olduğunu ima ediyor.

"Bu, Allah'ın gerçek vaadidir ve Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?" Burada şeytanın vaadine karşılık veriliyor. Onun vaadi bir aldatmacadır, buna karşılık Allah'ın vaadi haktır, sözü doğrudur.

"(İş) ne sizin kuruntularınızla, ne de Ehlikıtab'ın kuruntularıyla olmaz." Yeniden ayetlerin akışının başlangıcına dönölüyor; ama açıklamanın ayrıntısından çıkan öz bir sonuç olarak. Şöyle ki: Bazı müminlerin anlatılan davranışlarından, sözlerinden ve Peygamberden (s.a.a) ısrarla kendilerini gözetmesini, başkalarına karşı kendilerine destek verip yardım etmesini, başkalarıyla aralarında çıkan anlaşmazlıklarda taraflarını tutmasını istemelerinden anlaşılıyor

ki onlar, iman etmiş olmakla Allah katında bir üstünlük ve Peygamberin (s.a.a) üzerinde bir hak elde ettiklerini düşünüyorlardı.

Bu yüzden [bunların nazarında] Allah'ın ve Resulünün onları gözetmeleri, onları başkalarına galip getirmeleri, haklı veya haksız olmalarına bakmaksızın üstün tutmaları bir zorunluluktur. Hükümün adilce veya zalimce olması önemli değildi. Önemli olan onların lehine olmasıydı. Tıpkı sapıklık önderlerinin yönetimlerinde olduğu gibi. Bunlar zorba liderlerin maiyetlerinin, sırdaşlarının ve suç ortaklarının talep edebilecekleri şeylerdi. Zorba önderlerin yordakçıları, boyun eğdiği ve tâbi olduğu liderlerine itaat etmenin, teslimiyet göstermenin yanında minnet de ederler, bağlılıklarını başına

..... 149

kakarlar; katında bir saygınlık ve ayrıcalık hak ettiklerini düşünerek önderlerinin zorbalıkla da olsa kendilerini desteklemelerinin, gözetmelerinin ve başkalarına tercih etmelerinin gerekli olduğunu sanırlar.

Yine, yüce Allah'ın belirttiği gibi, Ehlikıtap da kendisi için böyle bir ayrıcalık öngörüyordu. "Yahudiler ve Hristiyanlar; 'Biz Allah'ın ogulları ve sevgilileriyiz' dediler." (Mâide, 18) "Yahudi veya Hristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız, dediler." (Bakara, 135) "Bu, onların; 'Ümmîler konusunda bize bir vebal yoktur.' demelerindendir." (Âl-i İmrân, 75)

Böylece yüce Allah, müminlerin içindeki bu grubun bu tarz mesnetsiz iddialarını geri çeviriyor. Onları Ehlikıtap'la aynı çizgide değerlendiriyor ve bu tür iddiaları istiareli bir ifade tarzıyla kuruntu diye niteliyor. Çünkü bu iddialar, tıpkı kuruntular gibi zevk veren hayali tasavvurlardan başka bir anlam ifade etmezler; realiteler dünyasında bir etkinlikleri, gerçeklikleri olmaz. Diyor ki ulu Allah: "Ey Müslümanlar topluluğu veya ey Müslümanların içindeki belli grup, bu iş sizin kuruntunuzla olmaz. Ehlikıtap'ın kuruntularıyla da olacak değildir. Aksine, işin ekseninde amel yatar; hayırsa amel karşılığı da hayırdır, eğer şerse karşılığı da şerdir." Ayette iyilikten önce kötülükten söz edilmesinin sebebi, yanlışlarının çoğunluğunun kötülük nitelikli olmasıdır.

"Kim bir kötülük yaparsa, onunla cezalandırılır ve kendisi için Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı bulur." Sözün akışına ayrıntı getiriliyor, detay kazandırılıyor; ama arada bir bağlaç kullanılmıyor ve yeni bir cümleymiş gibi ifade ediliyor [cümleyi bir öncesine bağlayan vav-ı atıfa kullanılmıyor]. Çünkü bu ifade, zihinlerde uyanabilecek takdirî bir sorunun cevabı niteliğindedir. Takdiri şöyledir: Madem ki İslâm'ın alanına ve imanın konusuna girmek, insan için her türlü hayrı celp etmeye, hayat için gerekli olan her türlü menfaati korumaya yetmiyor ve madem ki Yahudilik ve Hristiyanlık için de aynı durum geçerlidir, peki bunun [hayrı elde etmenin] yolu nedir? İnsanın hâli nice olacak? İşte bu takdirî soruya şu cevap veriliyor: "Kim bir kötülük yaparsa, onunla

şu cevap veriliyor: "Kim bir kötülük yaparsa, onunla cezalandırılır ve kendisi için Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı bulur... her kim de iyi işler yaparsa..."

"Kim bir kötülük yaparsa, onunla cezalandırılır." ifadesi mutlak bir ifadedir. Hem adam öldürene kısas uygulanması, hırsızlık edenin elinin kesilmesi, zina edenin [evli olmaması hâlinde] kırbaçlanması veya [evli olması hâlinde] recmedilmesi gibi şeriatın koyduğu siyasal hükümler türünden dünyevî cezayı, hem de yüce Allah'ın kitabında ve Peygamberinin diliyle vaat ettiği uhrevî cezayı kapsamaktadır.

Bu genellik, ayetlerin konusuna uygundur, atmosferiyle örtüşmektedir. Ayetlerin iniş sebebi çerçevesinde aktarılan bir rivayette, bunların hırsızlık yapan, sonra bu suçu bir Yahudi'nin ve bir Müslüman'ın üzerine atan, ardından suçlanan kimseyi cezalandırması için Hz. Peygambere (s.a.a) baskı yapan kimseler hakkında indiği belirtilmektedir.

"ve kendisi için Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı bulur." ifadesinde dost ve yardımcı ifadeleri geneldir; hem dünyadaki dost ve yardımcıları kapsamaktadır. Dolayısıyla kişinin dünyada karşılaşacağı kötü cezayı savacak olan Peygamberi (s.a.a) veya emir sahibini (masum imamı) yahut bu ikisine yakın olma durumunu ya da Islâm ve dinin saygınlığı gibi yardımcıları kapsamına almaktadır. Şu hâlde yüce Allah'ın öngördüğü olumsuz cezayı hiç kimse, hiçbir etken kötülük yapan kişiden savamaz. Hem de, bir sonraki ayette işaret edilen hususlar hariç, ahiretteki cezayı savma noktasındaki dost ve yardımcıyı kapsamaktadır.

"Erkek olsun, kadın olsun, her kim de mümin olarak (birtakım) iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve onlara çekirdek kırıntısı kadar bile zulmedilmez." Bu ayet, iyi işler yapan kimsenin alacağı karşılığı (cenneti) içeren ikinci şıktır. [Önceki ayette birinci şıkka yani,

kötü iş yapanların durumuna değinildi, burada ise ikinci şıkkın yani, iyi iş yapanların durumuna değiniliyor.] Ancak yüce Allah burada bir şart koşuyor ki, mükâfatın realize edilmesini, gerçekleştirilme-

..... 151

sinin çevresini daraltıyor; bir diğer açıdan da genişliği gerektirecek şekilde ifadeyi genelleştiriyor.

Buna göre, ödül olarak cenneti kazanmanın şartı, salih amel işleyen kimsenin mümin olmasıdır. Çünkü güzel karşılık ancak salih amelden dolayı söz konusu olabilir. Kâfirinse ameli yoktur. Yüce Allah bu hususta şöyle buyuruyor: "Eger onlar da Allah'a ortak koşsalardı, yaptıkları ameller elbet boşa giderdi." (En'âm, 88) "İşte onlar, Rablerinin ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr eden, bu yüzden amelleri boşa çıkan kimselerdir, ki biz onlar için kıyamet gününde hiçbir ölçü tutmayacağız." (Kehf, 105) "...her kim de birtakım iyi işler yaparsa," ifadesinin orijinalinde, bütünden bir parçayı ifade etmek için kullanılan "min" (baziyet bildiren) edatına yer verilmiştir. Bununla da cennet vaadine ilişkin bir genişletme söz konusu ediliyor. Eğer "min" edatı olmaksızın "kim iyi işler yaparsa" denilseydi -ceza vermede dikkati gerektiren böylesine hassas bir noktada- şu anlamı ifade edecekti: "Cennet, inanan ve bütün salih amelleri işleyen kimseler içindir." Ancak ilâhî lütuf, güzel ödülü inanıp bazı salih amelleri işleyen herkesi kapsayacak şekilde genelleştiriyor.

Dolayısıyla işleyemediği diğer sahil amelleri veya işlediği günahları tövbe ya da şefaitle telafi ediyor. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Çünkü Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başkasını dilediği kimse için bağışlar." (Nisâ, 116) Bu konuyla ilgili açıklamaya, "Allah'ın kabulünü üzerine aldığı tövbe, ancak bilgisizlikle kötülük yapanlar... içindir..." (Nisâ, 17) ayetini incelerken ve yine orada "tövbe" kavramı hakkında yaptığımız

değerlendirmede yer verdik.¹ Nitekim tefsirimizin birinci cildinde de, "Öyle bir günden korkun ki, o gün hiç kimse başkasının yerine bir şey ödeyemez." (Bakara, 48) ayetini tefsir ederken "şefaât" le ilgili detaylı bilgiler sunduk.

1- [bkz. c.4, s.342 ve 350.]

152

"Erkek olsun, kadın olsun" ifadesinde de hükmün erkek-kadın herkesi kapsadığı, temelde hiçbir fark gözetilmediği vurgulanıyor. Bu tavır, kadınlar için herhangi bir amelin, dolayısıyla işledikleri güzelliklere ödül verilmesinin söz konusu olmadığını ileri süren Hint ve Mısır gibi eski putperest toplumların inançlarından tamamen farklıdır. Üstünlük ve onurun erkeklere ait olduğu, kadınların Allah katında zelil, yaratılıştaki noksan, ecir ve ödülde hüsrana uğrayan olduğu anlaşılan Yahudilik ve Hristiyanlık anlayışıyla da bağdaşmıyordu. Cahiliye Araplarının kadınlara ilişkin inançları da bunlarinkinden pek farklı değildi. Böylece yüce Allah, "Erkek olsun, kadın olsun" buyurarak iki cinsin eşitliğini vurgulamıştır. "İşte onlar cennete girerler" ifadesinden hemen sonra, "onlara çekirdek kırıntısı kadar bile zulmedilmez." ifadesine yer verilmiş olması da bu yüzden olsa gerektir. Buna göre, birinci cümle, kadınların da tıpkı erkekler gibi sevapta pay sahibi olduklarına; ikinci cümle de fazlalık veya eksiklik bakımından aralarında herhangi bir farkın olmadığına delâlet etmektedir. Nitekim yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "Rableri onlara cevap verdi ki: Ben, erkek olsun, kadın olsun, içinizden çalışan hiçbir kimsenin yaptığını boşa çıkarmam. Bazınız bazınızdan meydana gelmedir." (Âl-i İmrân, 195)

"İyilik yaparak kendini Allah'a teslim eden... kimseden din bakımından daha iyi kim vardır?..." Bu ifade, akla gelebilecek şu tür bir değerlendirmeyi bertaraf etmeye yönelik gibidir: Müslüman'ın İslâm'ının

veya Ehlikıtab'ın imanının hayrı celp etmede ve genel olarak çıkarlarını korumada bir etkinliği bulunmuyorsa, Allah'a ve ayetlerine inanmak bir şey değiştirmiyorsa, bu bağlamda böyle bir imanın varlığı ile yokluğu arasında herhangi bir fark yoksa, o zaman İslâm'ın saygınlığı nerededir? İmanın ayrıcalığı nedir? İşte bu ayette böyle bir değerlendirmeye şu cevap veriliyor: Dinin saygınlığı kuşku götürmeyen bir olgudur. Akıl sahibi hiç kimse bunun güzelliğinden kuşku duymaz. "din bakımından... daha iyi kim vardır?" ifadesi, işte bunu vurgulamaya yöneliktir. Böylece

..... 153

kuşku götürmez bir gerçek olduğu kabul edilerek sunulan bir soruyla, insanın kesinlikle dinsiz olamayacağı, en güzel dininse göklerde ve yerde bulunan her şeyin sahibi olan Allah'a teslim olmak olduğu, O'na kulluk sunularak boyun eğmenin, fıtrat dini olan İbrahim'in hanîf dini doğrultusunda amel etmenin bir zorunluluk olduğu vurgulanıyor. Bu çerçevede [bu nedenle] yüce Allah'ın, iyilik yaparak kendini ilk kişi olarak Allah'a teslim eden, hanîf dinine tâbi olan İbrahim'i dost edindiği belirtiliyor.

Fakat ilâhî dostluğu, insanlar arasında geçerli olan dostluk gibi algılamamak gerekir. İnsanlar arasındaki dostluk hak ve batılın her türlüşünün üstünde tutulur. Bu da onlar için ölçüsüzlüğün ve zorbalığın, tahakkümün kapısını açar. Yoksa yüce Allah her şeyin sahibidir ve hiçbir şeyin O'nun üzerinde sahipliği söz konusu değildir.

Her şeyi kuşatmıştır, kuşatılması söz konusu olmaz.

Bu bakımdan insanlar arasındaki efendilere, başkanlara ve krallara benzemez. Çünkü efendiler, başkanlar ve krallar kölelerine ve yurttaşlarına bir şey vermedikçe onlardan bir şey alamazlar.

Bazılarını diğer bazılarının aracılığıyla ezerler. Bir gruba başka bir grubun desteğiyle egemen olurlar. Bu nedenledir ki, iradeleri herkesin iradesiyle çeliştiği zaman yerlerinde kalamazlar. Aksine makamlarından alaşağı olurlar ve zayıflıkları ortaya çıkar.

Buradan hareketle, "din bakımından daha iyi kim vardır?" ifadesinin ardından, "Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allah'ındır ve Allah her şeyi kuşatmıştır." ifadesine yer verilmesinin nedeni açıklık kazanmış olur.

Tefsir-ul Ayyâşî'de Heriz'den, o da Şia ulemasından bazılarından, İmam Bâkır ve İmam Sadık'tan (a.s) birinin şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Emir-ül Müminin Ali'nin (a.s) Kufe'de bulunduğu günlerdi. Bir grup insan yanına gelip şöyle dediler: 'Bize, ramazan ayında imamlık edecek birini tayin et.' Hz. Ali, olmaz, dedi ve bu konuda bir araya gelmelerini yasakladı. Akşam olunca aralarında şöyle söylendiler: 'Ramazan için ağlayın. Yazık oldu mübarek ramazana!'

Bunu gören Haris el-A'var bir grupla birlikte İmamın yanına geldi ve şöyle dedi: 'Ey Emir-ül Müminin, insanlar matem ediyorlar.

Sözlerinden hoşnut olmamışlardır.' Bunun üzerine buyurdu ki: 'Bırakın onları, diledikleri kişinin arkasında namaz kılsınlar.' Sonra şu ayeti okudu: "Kim de... müminlerin yolundan başka bir yola uyarsa, onu gittiği yönde yürütürüz ve cehennemde yakarız.

Orası ne kötü bir varış yeridir!" (c.1, s.275, h:272)

ed-Dürr-ül Mensûr tefsirinde nakledildiğine göre, "Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?" ifadesiyle ilgili olarak Beyhaki ed-Delail adlı eserde Akabe b. Amir'in Resulullah'ın (s.a.a) Tebük seferini anlatırken şöyle dediğini rivayet eder: Resulullah, sabahın erken saatlerinde Tebük'e vardığımızda, [konuşma yapmak için ayağa kalktı ve] Allah'a hamd etti, O'nu zatına yaraşır biçimde övdü.

Sonra şöyle buyurdu:

"Allah'a hamdüsenadan sonra şöyle derim: Sözlerin en doğrusu Allah'ın kitabıdır. En sağlam kulp, takva sözüdür. En hayırlı millet, İbrahim'in milletidir. En hayırlı yol Muhammed'in sünnetidir. En onurlu söz Allah'ın zikridir. Kıssaların en güzeli şu Kur'ân'dır. İşlerin

kötüsü bidatler ve beşer uydurması olanlardır. En güzel hidayet peygamberlerin yol göstericiliğidir. En şerefli ölüm şehitlerin ölümüdür.

Körlüğün en körü hidayetten sonra sapmadır. İlmin hayırlısı faydalı olanıdır. Yol göstericiliğin hayırlısı izlenenidir. En kötü körlük kalbin körlüğüdür. Yukarıdaki (veren) el aşağıdaki (alan) elden daha hayırlıdır. Az ama yeterli olan mal, çok ama oyalayıcı olan maldan daha hayırlıdır. En kötü mazeret, ölüm anındaki mazerettir.

En kötü pişmanlık, kıyamet günü yaşanan pişmanlıktır."

"Kimi insanlar namazı ancak ucu ucuna, yani vaktinin son demlerinde kılarlar. Kimi insanların Allah'ı zikredişleri, dil laklakasından öteye geçmez. Hataların en büyüğü, yalan söylemeyi alışkanlık hâline getirmiş dildir. En hayırlı zenginlik, nefsin zenginliğidir. En hayırlı azık takvadır. Hikmetin başı Allah korkusudur. Kalpte yer eden en hayırlı duygu yakındır. Şek ve şüphe küfürdendir. Ölülerin arkasında sesli ağlayıp dövünmek cahiliye geleneğidir. Savaşta ganimet alınan malı çalarak zimmete geçirmek, cehennem ateşinden bir parçadır. Mal biriktirmek ateşten bir dağlayıcıdır. Şiir, İblisin çalgılarından biridir. Içki bütün günahların kaynağıdır.

Kadınlar şeytanın kemendidir. Gençlik bir çeşit deliliktir."

"Kazancın en kötüsü faiz kazancıdır. Yiyeceğin en kötüsü yetim malıdır. Mutlu insan, başkasından öğüt alandır. Bedbaht insan, anasının karnında bedbahttır. Her birinizin varacağı yer, dört ziralık bir yer (kabir)dir. Her iş, sonu ile ölçülür. İşlerin özü sonlarında belli olur. Rivayetlerin en kötüsü yalan rivayetlerdir. Her gelecek olan yakındır. Mümine sövmek fasıklık, müminle savaşmak kâfırlıktır.

Onun etini yemek (gıybetini yapmak) Allah'a isyandır. Müminin malı da tıpkı canı gibi saygındır."

"Kim Allah'a karşı yemin ederse, Allah onu yalancı çıkarır. Bağışlayan bağışlanır. Affedeni, Allah affeder. Öfkesini yutana Allah ecir verir. Musibete karşı sabredene Allah karşılığını verir. Sırf başkalarının

duyması için bir iş yapanı Allah, bu sıfatıyla teşhir eder. Sabredene Allah kat kat verir. Allah'a isyan edene Allah azap eder. Allah'ım! Beni ve ümmetimi bağışla. -Bu sözü üç kere tekrarladi.-

164

Allah'tan kendim ve sizin için bağışlanma diliyorum."

Tefsir-ul Ayyâşî'de Muhammed b. Yûnus'tan, o da bazı arkadaşlarından İmam Sadık'tan (a.s) ve Cabir kanalıyla İmam Bâkır'dan (a.s), "Şüphesiz onlara emredeceğim de Allah'ın yarattıklarını değiştirecekler." ayetiyle ilgili olarak şöyle rivayet edilir: "Allah'ın emrettiği her şeyi değiştirmelerini telkin eder." [c.1, s.276, h:275]

Aynı eserde, Cabir kanalıyla İmam Bâkır'ın (a.s), "Şüphesiz onlara emredeceğim de Allah'ın yarattıklarını değiştirecekler." ayetiyle ilgili olarak "Yani Allah'ın dinini" dediği rivayet edilir. [c.1, s.276, h:276]

Ben derim ki: Her iki rivayetin vurguladığı husus aynıdır. O da daha önceki açıklamalarda da işaret ettiğimiz gibi fıtrat dinidir. Mecma-ul Beyan tefsirinde, "hayvanların kulaklarını yaracaklar" ifadesiyle ilgili olarak şöyle deniyor: "Kulaklarını dipten kesecekler. Bu açıklama, İmam Cafer Sadık'tan (a.s) rivayet edilmiştir."

Tefsir-ul Ayyâşî'de, "(İş) ne sizin kuruntularınızla, ne de Ehlikita-b'ın kuruntularıyla olmaz..." ayetiyle ilgili olarak, Muhammed b. Müslim'den, o da İmam Bâkır'dan (a.s) şöyle rivayet eder: "Kim bir kötülük yaparsa, onunla cezalandırılır." ayeti inince, Resulullah'ın (s.a.a) ashabından bazısı, "Bu ayet, ne kadar şiddetli bir tehdit içermektedir!" dedi. Resulullah (s.a.a) onlara dedi ki: "Mallarınız, canlarınız ve çocuklarınız hususunda hiç sınavdan

geçirilmiyor musunuz?" Onlar "Evet" dediler. Resulullah (s.a.a) devamla şöyle buyurdu: "İşte bunlarla yüce Allah size iyilik yazar ve kötülüklerinizi siler. [Ancak Ehlikıtap hakkında böyle bir şey yapmaz.]" [c.1, s.277, h:278]

Ben derim ki: Bu anlamı içeren rivayetler, Ehlisünnet kaynaklarında birçok kanaldan sahabelerden rivayet edilmiştir.

ed-Dürr-ül Mensûr tefsirinde belirtildiğine göre, Ahmed, Buharî, Müslim ve Tirmizi Ebu Said el-Hudri'den şöyle rivayet ederler: Resu-lullah (s.a.a) buyurdu ki: "Mümine isabet eden bir hastalık, bir dert, bir keder, bir hüzn, bir eziyet, bir gam hatta eline batan

..... 165

bir diken yoktur ki, yüce Allah onunla günahını örtmesin,

silmesin."

Ben derim ki: Bu anlamı içeren rivayetler gerek Resulullah'tan (s.a.a) ve gerekse Ehlibeyt İmamlarından (Allah'ın selâmı hepsinin üzerine olsun) bolca rivayet edilmiştir. Bunlar müstafız [çok kanallı] rivayetlerdir